

Ks. dr hab. em. prof. UAM Bernard Kołodziej TChr
Ul. Panny Marii 4
61-108 Poznań
Tel. kom. 606-515-616
e-mail: bkolodziej@tchr.org

RECENZJA PRACY DOKTORSKIEJ

mgr Agnieszka Wojciechowska

Organizacja i działalność Polskiej Misji Katolickiej w Szwajcarii 1950-2019

Pisanej na Wydziale Nauk Historycznych i Społecznych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie - pod kierunkiem ks. dr. hab. prof. UKSW Waldemara Glińskiego.

Wstęp:

Szwajcaria na przestrzeni wieków nigdy nie była docelowym kierunkiem polskich emigrantów, choć przez terytorium wiodły szlaki wychodźcze polskich powstańców oraz emigrantów politycznych. W tym demokratycznym kraju, wśród wychodźców polskich powstawało jednak wiele organizacji polskich oraz polskich czasopism. Po Powstaniu Styczniowym, powstała w Szwajcarii; Komisja Pomocy dla Młodzieży Polskiej Studiującej w Szwajcarii. W 1869 hrabia Władysław Plater wydzierżawił zamek w Raperswil, w którym założył Muzeum Narodowe. Młodzi Polacy studiowali w Genewie, na politechnice w Zurychu oraz na uniwersytecie we Fryburgu, gdzie powstała katedra języków i literatury słowiańskiej. Polscy duchowni studenci założyli w roku akademickim 1902/1903 Stowarzyszenie Akademickie Jagiellonia, przekształcone w 1918 roku na Polonię. We Fryburgu Szwajcarskim założono w 1915 roku Patronat Robotniczy, który jako cel miał współdziałanie i pomoc dla polskich robotników. W Zurychu studiował Gabriel Narutowicz, wybitny naukowiec i inżynier, później profesor tejże uczelni. Po wojnie powrócił do kraju, gdzie został ministrem Robót Publicznych, Spraw Zagranicznych, a w 1922 roku pierwszym prezydentem odrodzonej Ojczyzny, niestety w ukochanej Ojczyźnie został zamordowany. Szwajcaria w okresie międzywojennym przyjmowała też polskich uchodźców politycznych m.in.: Ignacego Paderewskiego, Wojciecha Korfantego, Józef Hallera. 1936 roku powstało tam polityczne porozumienie działaczy polskich stronnictw centrowych do walki z dyktaturą sanacyjną, zwane jako: Front Morges.

Według danych statystycznych MSZ z 1930 roku, dotyczących Polaków i polskiego duszpasterstwa w Szwajcarii przebywało 900 Polaków oraz jeden ksiądz. Przed wybuchem II wojny światowej, według danych polskiego MSZ z 1939 roku liczba Polaków w Szwajcarii wynosiła 1.250 osób.

Po wybuchu II wojny światowej, a następnie klęski wrześniowej, zgodnie z rozkazem naczelnego wodza gen. Edwarda Rydza Śmigłego, polscy żołnierze, którzy nie dostali się do niewoli niemieckiej bądź radzieckiej – przedostawali się przez Węgry, Rumunię i Szwajcarię do Francji, aby tam, z nowym już rządem i nowym dowództwem, walczyć dalej w obronie Polski. Po klęsce Francji, Polska 2 Dywizja Strzelców Pieszych, która pod dowództwem gen. Bronisława Prugar-Ketlinga, walczyła w składzie 45 Korpusu Francuskiego na terenach południowo-wschodniej Francji, nie poddała się Niemcom, ale po klęsce Francji, zgodnie z rozkazem naczelnego wodza gen. Władysława Sikorskiego, 20 czerwca 1940 roku, dywizja ta przekroczyła granicę szwajcarską, gdzie została internowana. Wtedy to, w Szwajcarii znacznie zwiększyła się ilość Polaków, samych żołnierzy przybyło ponad 12 tys. Dowództwo dywizji zadbało o dalszy rozwój intelektualny i zawodowy nowych przymusowych emigrantów. Szczególną rolę odegrał wśród nich prof. UJ Adam Vetulani, który organizował dla nich edukację zawodową, licealną i uniwersytecką. Prof. Vetulani działał tam z nominacji polskiego Rządu na Uchodźstwie, był także przedstawicielem Funduszu Kultury Narodowej. Dzięki niemu i innym polskim oficerom i naukowcom, wielu żołnierzy i polskich uchodźców ukończyło szkoły zawodowe, zdobyło średnie i wyższe wykształcenie, broniąc doktoraty i habilitacje. Niektórzy ukończyli seminaria duchowne i przyjęli święcenia kapłańskie. Dewizą generała Bronisława Prugara-Ketlinga i prof. Adama Vetulaniego było powiedzenie: *Nauka dla Polski, praca dla Szwajcarii*.

Po zakończeniu II wojny światowej, rozwiązaniu Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie i śmierci w 1948 roku Prymasa Polski, kard. Augusta Hlonda – były już bp połowy Józef Gawlina został w miejsce zmarłego Prymasa Hlonda mianowany 28 stycznia 1949 roku: Opiekunem Duchowym Polaków na Uchodźstwie i Protektorem Emigracji Polskiej. Bp połowy Józef Gawlina już w 1945 roku zorganizował opiekę duszpasterską dla uwolnionych Polaków w Niemczech i Austrii. Po papieskiej nominacji zwizytował w latach 1949-1952 wszystkie polskie ośrodki emigracyjne na całym świecie. Dzięki niemu powstały nowe Polskie Misje Katolickie w Argentynie, Australii, Brazylii, Chile, Danii, Hiszpanii, Holandii, Luksemburgu, RPA, **Szwajcarii**, Szwecji i Tanzanii.

Autorka tej rozprawy doktorskiej, mgr Agnieszka Wojciechowska podjęła się opracowania przyczyn, dziejów oraz organizacji Polskiej Misji Katolickiej w Szwajcarii, wplatając się w dzieło emigracyjne abp Józefa Gawliny.

Przedmiot i tytuł rozprawy

Głównym przedmiotem zainteresowania Autorki rozprawy doktorskiej mgr. Agnieszki Wojciechowskiej jest opracowanie tematu polonijnego pt. **Organizacja i Działalność Polskiej Misji Katolickiej w Szwajcarii 1950-1919 ss. 184.**

Zgodnie z tytułem rozprawy, Autorka podejmuje refleksję źródłową na temat powstania i organizacji PMK w Szwajcarii. Temat ten opracowywany był już wybiórczo w dotychczasowej historiografii, jednak nie posiadał całościowego opracowania wraz z bibliografią. We wstępie do pracy Autorka prezentuje wszystkie dotychczasowe opracowania i prace naukowe na temat Polaków w Szwajcarii oraz opieki duszpasterskiej naszych

Rodaków w tym kraju, a szczególnie pierwszego rektora PMK o. Józefa Bocheńskiego OP. Autorka przedstawia również krytycznie wszystkie archiwa w których przeprowadzała kwerendę w przygotowaniu tej pracy, poczynając od kwerendy w Archiwum PMK w Szwajcarii oraz innych archiwach szwajcarskich, Centralnego Ośrodka Duszpasterskiego w Rzymie, w krajowych archiwach IPN oraz Archiwum Akt Nowych w Warszawie. Jako źródła uzupełniające Autorka potraktowała biuletyny wydawane przez PMK w Szwajcarii: „Komunikat”, „Biuletyn Parafialny Katolickiej Misji Polskiej w Szwajcarii” oraz „Wiadomości”. Sięgnęła też do polonijnych artykułów fryburskiego dziennika „La Liberté”

Bibliografia i metoda pracy

Autorka rozprawy doktorskiej zebraną bibliografię (7 ss.) podzieliła na dwa zasadnicze działy:

Źródła:

1. Archiwalia:

- 1.1 Archiwum Akt Nowych w Warszawie
- 1.2 Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Katowicach
- 1.3 Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie
- 1.4 Archiwum Kościoła i Hospicjum św. Stanisława w Rzymie
- 1.5 Archiwum Polskiej Misji Katolickiej w Szwajcarii
- 1.6 Archiwum prywatne księdza Korneliusza Polickiego
- 1.7 Fundacja Archiwum Helveto-Polonicum we Fryburgu
- 1.8 Kancelaria Polskiej Misji Katolickiej w Szwajcarii
- 1.9 Narodowe Archiwum Cyfrowe w Warszawie

2. Wspomnienia:

3. Źródła epistolarne:

4. Źródła prasowe:

5. Źródła znalezione w Internecie:

Opracowania:

W opracowaniach znajduje się 46 pozycji autorskich.

Uwaga krytyczna dotycząca bibliografii:

Autorka w opracowaniach zamieszcza wiele artykułów z prasy i czasopism. Czy nie byłoby bardziej czytelne, gdyby Autorka wyodrębniła dodatkowo alfabetycznie w bibliografii same tylko tytuły wykorzystywanych czasopism dotyczących literatury przedmiotu, wykorzystane encyklopedie i słowniki? Autorka zamieszcza 8 pozycji źródłowych wykorzystanych z internetu, a w opracowaniach zamieszcza też jedną pozycję internetową. Można było wykorzystać jeszcze więcej pozycji w opracowaniach tematu

dotyczącego dziejów polskiej emigracji i duszpasterstwa emigracyjnego. Istnieje np. naukowa pozycja książkowa pt. *Opieka duszpasterska nad wychodźcami polskimi do roku 1939*. Również niektórzy byli żołnierze 2 Dywizji Strzelców Pieszych, po wojennym internowaniu w Szwajcarii, osiedlili się w Wielkiej Brytanii oraz w innych krajach i tam drukowali swoje wspomnienia ze Szwajcarii w Stowarzyszeniu Polskich Kombatantów, np. „*O broń i orły narodowe*”. Wiele źródeł znajduje się też w Instytucie i Muzeum gen. Władysława Sikorskiego w Londynie.

Podsumowanie bibliografii i metody pracy:

Mimo tych zamieszczonych powyżej uwag krytycznych oraz dyskusyjnych dotyczących bibliografii, należy podkreślić przeprowadzoną wnikliwą kwerendę Autorki w poszukiwaniu materiałów do pisania tej pracy. Zawsze można jeszcze znaleźć pewną ilość opracowań oraz źródeł dotyczących problemu duszpasterstwa polonijnego. Nowe źródła, a zwłaszcza zachowane pamiętniki i wspomnienia można i należy wykorzystać w pisaniu kolejnych artykułów naukowych i popularnonaukowych do różnych czasopism oraz w prowadzeniu wykładów na temat polskiej emigracji i duszpasterstwa emigracyjnego czy prelekcji dyskusji.

Autorka we wstępie podkreśla, że rozprawa doktorska została opracowana metodą typową do badań historycznych: retrogresywną, progresywną, analityczno-syntetyczną oraz statystyczną.

Układ i konstrukcja pracy

Konstrukcja tej pracy oraz jej układ odpowiada zamierzonym przez Autorkę celom, aby odpowiedzieć na postawione przez siebie zadanie, jakim jest zaprezentowanie organizacji i działalności Polskiej Misji Katolickiej w Szwajcarii.

Praca zawiera następujące części składowe:

Karta tytułowa.

Spis treści: s. 1-2.

Wstęp: s. 3-11.

Sześć rozdziałów: s. 12-155.

Zakończenie: s. 159-161.

Aneksy:

Aneks nr 1: s.162-163.

Aneks nr 2: s. 164-167.

Aneks nr 3: s.168-172.

Aneks nr 4: s. 173.

Wykaz tabel: s. 174.

Wykaz fotografii i skanów: s.175-176.

Wykaz skrótów: s. 177.

Bibliografia: s. 178-184.

Uwagi krytyczne:

Uważam, że:

a/ niefortunny jest dobór i rozmieszczenie w pracy zdjęć, które tę pracę powinny ubogacać. Słuszne jest zamieszczenie zdjęć wszystkich rektorów PMK, brak jest jednak na początku zdjęcia faktycznego założyciela tej misji bpa Józefa Gawliny! Jest wprawdzie niezbyt czytelne zdjęcie zbiorowe ze Zjazdu Katolickiego z 1950 roku. Tak samo jest nieczytelne zdjęcie z rozmieszczenia większych skupisk Polaków w Szwajcarii (s.120). Wydaje się, że dobrze byłoby zamieścić wszystkie ważniejsze zdjęcia w aneksie (może oprócz zdjęć rektorskich). Brak natomiast jest budynku PMK i kaplicy PMK. Autorka zamieszcza zdjęcia pierwszych numerów „Wiadomości” (s.125), wdaje się, że konsekwentnie powinny być zamieszczone pierwsze numery „Komunikatu” i „Biuletynu PMK”. Zamieszczone zdjęcie Papieża Pawła VI z Millennium na Watykanie i jednej z fundatorek PMK są dyskusyjne. Lepiej byłoby zamieścić zdjęcia z obchodów Tysiąclecia Chrztu Polski w Szwajcarii oraz listę ważniejszych fundatorów PMK w Szwajcarii..

b/ dobrze byłyby też przy przygotowaniu pracy do druku zamieścić w aneksie krótkie streszczenie w języku niemieckim, francuskim i włoskim;

Analiza rozdziałów pracy:

Zebrany i opracowany materiał źródłowy oraz inne opracowania tematu został podzielony na sześć rozdziałów:

W pierwszym rozdziale zatytułowanym: *Zarys dziejów emigracji polskiej w Szwajcarii*, Autorka przedstawiła problem w dwóch paragrafach prezentujących: *Osrodki emigracyjne w Szwajcarii*, oraz: *Organizacje i stowarzyszenia polonijne*.

Rozdział drugi, zatytułowany: *Geneza i pierwsze lata działalności Polskiej Misji Katolickiej w Szwajcarii (1950-1972)*, trzy paragrafy: *Zjazd Katolicki Polaków w Szwajcarii*; *Utworzenie Polskiej Misji Katolickiej*; oraz: *Pomnik Tysiąclecia Chrztu Polski – Dom Polskiej Misji Katolickiej w Marly*.

Rozdział trzeci, zatytułowany: *Rozwój Polskiej Misji Katolickiej w Szwajcarii i zmagania o jej utrzymanie (1972-2019)*, zawiera trzy paragrafy: *Czas względnej stabilizacji*; ; *Dwie misje (1989-2007)*; oraz: *W nowych strukturach (2007-2019)*.

Czwarty rozdział, zatytułowany: *Rektorzy i koordynatorzy Polskiej Misji Katolickiej w Szwajcarii*, sześć paragrafów: *Ojciec Józef Maria Bocheński (1950-1972)*; *Ksiądz Jan Engelbert Frania (1972-1992)*; *Ksiądz Ksawery Sokołowski (1992-1998)*; *Ksiądz Krystian Gawron (1999-2007)*; *Ksiądz Sławomir Kawecki (2007-2012)*; oraz *Ksiądz Krzysztof Wojtkiewicz (Od 2012 -)*

Piąty rozdział, zatytułowany: *Biuletyn Polskiej Misji Katolickiej w Szwajcarii*, zawiera tylko dwa paragrafy, *Od „Komunikatu” do „Wiadomości” (kolegium redakcyjne*,

nakład i szata graficzna) oraz drugi: Działy tematyczne biuletynu i jego rola w integracji diaspory polskiej.

Szósty rozdział, zatytułowany: *Zbiory archiwalne i biblioteczne Polskiej Misji Katolickiej w Szwajcarii*, zawiera trzy paragrafy: *Organizacja i zakres działalności archiwum Polskiej Misji Katolickiej w Szwajcarii i jego współpraca z Naczelną Dyrekcją Archiwów; Charakterystyka zawartości zespołów archiwalnych; oraz Zbiory biblioteczne.*

Podkreślam, że Autorka podęła się udanej próby systematycznego opracowania tej małej części wspólnoty polonijnej rozrzuconej po całym świecie, jaka znajduje się w Szwajcarii na podstawie działalności Polskiej Misji Katolickiej w Szwajcarii.

Dobrze, że Autorka w pierwszym rozdziale zauważa wszystkie kontakty polskie i ośrodki polonijne w Szwajcarii, jakie miały miejsce poczynając od XI wieku. Wymienia m.in. uczestnictwo duchownych polskich na soborze w Bazylei; polonica drukowane w bazylejskich drukarniach; Polaków którzy studiowali na uniwersytecie w Bazylei; dobrze że Autorka podkreśla w pracy, że przez neutralną Szwajcarię wiodły prawie wszystkie drogi emigracyjne po utracie niepodległości przez Polskę oraz po wszystkich powstaniach narodowych w Szwajcarii tworzyli też nasi wieszczę narodowi Adam Mickiewicz i Juliusz Słowacki, tam też powstała organizacja „Młoda Polska”. Polacy studiowali też na uniwersytetach w Zurichu i w Genewie. Wspomnieć trzeba wybitnego polskiego inżyniera Gabriela Narutowicza, zasłużonego dla elektryfikacji Szwajcarii, późniejszego pierwszego prezydenta odrodzonej Ojczyzny. Ważne jest, że Autorka później przedstawiła ośrodki polskich żołnierzy internowanych podczas II wojny światowej w Szwajcarii, którzy mieli tam okazję uzupełnić swoją wiedzę oraz wykształcenie prowadzące do najwyższych stopni naukowych. Bardzo dobry jest też paragraf omawiający organizacje i stowarzyszenie polonijne działające na przestrzeni lat w Szwajcarii.

Konkludując:

Zebrany i opracowany materiał źródłowy oraz konstrukcja rozprawy jest poprawna, a rozdziały i paragrafy wyczerpują zasadniczy problem postawiony w tytule rozprawy doktorskiej.

Wnioski wypływające z tej rozprawy doktorskiej, przeprowadzona kwerenda i zebrany materiał może i powinien stanowić postawę do prowadzenia dalszych szczegółowych badań naukowych nad skupiskami polskimi i polonijnymi rozproszonymi po wszystkich ładach świata.

Analiza treści i wnioski krytyczne

Zebrany materiał źródłowy i treść rozprawy doktorskiej mgr. Agnieszki Wojciechowskiej są adekwatne do tytułu pracy oraz do tematów podejmowanych w kolejnych rozdziałach, a także poszczególnych paragrafach zamieszczonych w rozdziałach.

Autorka dobrze posługuje się techniką pisania pracy naukowej, dotyczy to konstrukcji pracy oraz do stosowania przypisów.

Z treści pracy wynika, że zbieranie materiałów źródłowych, ich opracowywanie, a później pisanie samej pracy stanowi o wielkim zaangażowaniu się Autorki w poznawaniu polonijnej pracy duszpasterskiej.

Uwagi krytyczne zostały przedstawione powyżej przy omawianiu poszczególnych fragmentach pracy. Dotyczy to także i do krytycznych propozycji do wykorzystania ich przy przygotowywaniu rozprawy do druku.

Praca ta jest rzetelnym opracowaniem i przedstawieniem problemu jakim są dzieje Polskiej Misji Katolickiej w Szwajcarii od momentu jej powstania do 2019 roku.

Wniosek końcowy:

Wyrażam przekonanie, że przedłożona rozprawa doktorska mgr. Agnieszki Wojciechowskiej spełnia wszystkie wymagania stawiane rozprawie doktorskiej, które uzasadniają postawienie wniosku o dopuszczenie jej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Poznań, 11.07.2023 rok.